

Alberto Barandiaran

Hondarribia: gizarte-kultura, hondoak jota

Oso adierazgarria izan da Jokin Zeberio Hondarribiko gaztearen heriotzaren inguruko informazioarekin egin dena. Zer egin den, eta nola erabili den. Ez naiz komunikabideez ari. Ez naiz bakarrik komunikabideez ari. Gehiago interesatzen zait herrian, Hondarribian bertan, zer egin den. Nola ezagutu, nola zabaldu, eta nola barneratu den tragedia.

Hondamibian urteak dira hainbat gazte jazarpen go-gaikamia jasaten ari direna. Hainbat familia, zehatz esanda, baina niri gazteak interesatzen zaizkit orain. Zorigaitzeko alardearen kariaz, jende askok ezin du bere herrian lasai ibili. Bertakoak dira denak. Bertan jaiotakoak, edo bertan bizitzea erabaki dutenak. Arrantzaleak, irakasleak, idazleak, tabernariak, langileak, berdin dio: bertakoak.

Ezin dute kale nagusian ohi bezala, *haiek* bezala paseatu; ezin dute betiko koadrilarekin betiko itzulia egin; ezin dute ohiko dendetara lehengo konfiantzarekin joan. Ez zaie debekatu, noski, ez dago pankartarik edo agindu idatzirik, baina begiradak, esamesak, oihuren bat edo beste nahikoak izan dira. Abisuak egon dira.

Beraz eta, urteetan, familia batzuek —helduek, baina gazteek ere bai— gehiengoak sustatu eta herriko erakundeek babestutako jazarpena pairatu dute. Eta hori ez da ondo azaldu. Ez da ondo azaldu Alardearen auzia, Hondarribian, ez dela —ez bakarrik— irailaren bigarren asteko kontua. Oso zauri sakona utzi duela herrian, eta zauri horrek, sukarrak nola, gauza asko gaixotu dituela. Hautsi direla familiak eta koadrilak, eta bi mailako hiritarrak sortu direla. *Betikoak*, hau da, Betiko Alardearen Aldekoak, eta besteak. Eta barne-barneko zikinak —zorne guztia— kanporatu direla.

Esan nahi dut hori gazteek ikusi dutela. Esan nahi dut baztertuta egon diren batzuk izan direla, eta bazterke-

ta horren lekuko zuzenak izan diren beste batzuk izan dira. Gazteek ikusi dutela —gurasoak ikusi dituzte— *putak!* oihuka daitekeela lasai-lasai, inpunitate osoz, eta jendea kanpora daitekeela giza taldeetatik inolako lotsarik gabe. Esan nahi dut gazteek ikusi eta entzun dutela pentsaera berekoak ez direnak baztertu daitezkeela. Iraindu eta jo ere bai. Beren adinekoekin gizarte arauak betetzeko unea egokitu zaienean, orduantxe, jarrera zeharo ezohiko eta arbuigarriren lekuko zuzenak izan direla. Zerbait gelditu dela.

Jokinek arazo handiak izango zituen. Korapilatsua da oso garai hori, baina, gertuenetatik hasita, askok huts egin behar izan dute hamalau urteko mutiko batek, egun-sentiarekin etxetik atera, eta harresietatik behera bere buroa botatzeko erabakia hartzeko.

Horregatik, erreakzioak kezkatu nau batez ere. Irakasleen erreakzioak, haien isiltasunak. Inputatuta daudenen gurasoen erreakzioak, komunikabide jakin bati «kanpaina» leporatuz, eta nabarmenduz «herria ren izena zikindu» nahia. Kezkatu nau hondarribitar askoren erreakzioak ere, «denok gara errudun», esanez. Esanez, hain zuzen ere, inor ez dela errudun. Horrek guztiak kezkatu nau, zorizaiztoko jaiaren erreakzio ezagunak, duela zortzi urtetik hona urtero errepikatzen direnak, sumatu ditudalako, azken finean, han eta hemen. Sumatu dudalako sukarra ez dela sendatu. Susmatzen hasia naizelako ez dutela sendatu nahi.

Atxaga eta sariketak

Data berezia izan zen. Egun berean, Euskadi Literatura Saria eta Espainiako Narratiba Saria erabakitzen ari ziren. Bi sariketetan, liburu bat: Atxagaren *Soinujolearen semea*. Liburu horren eguna izan zitekeen, kritikaren behin betiko bultzada, eta aitorpena. Baina bietan, huts. Bietan, arrazoi politikoengatik. Lagun batek esan zuen bezala, txapeldunen ligako finala jokatu, eta bi zutoin jo ondoren, 0-2. Eta esku hutsik etxera.

Liburu bikaina da *Soinujolearen semea*. Nire uste apa-lean, euskal literaturaren historian mugarria. Atxagaren maisutasun guztiarekin idatzita dago, Euskal Herriko historia modernoaren pasarterik erabakigarrienetakoaren halako testamentua da, eta egileak berak esan du, behin baino gehiagotan esan ere, bere libururik onena dela. Eta idazleek, horrelakoetan, asmatu egin ohi dute.

Soinujolearen semea liburu garrantzitsuagoa da Jokin Muñozena baino. Eta bidegabea da, noski, bi liburuak elkarren ondoan jartzea, baina zer da sariketa bat, hori ez bada? *Bizia lo* lanari saria emanda, epaimahaikideek zer-bait hautsi nahi izan zutela iruditzen zait. Asier Gorrotxategik azaldu du, ondo azaldu ere: Atxagarena ezaguna dugu, jo dezagun irakurketa berriak eskaintzen dizkigunaren alde egitera. Erabaki zilegia da, eta ausarta, eta txalogarria iruditzen zait ausardia hori. Heldutasunaren zantzua izan daiteke, kritika pizten ari den seinale. Eta *Bizia lo*, sobera legoke esatea, liburu ederra da. Baina erabaki politikoa izan da. Gutxi gorabehera, Nobel sarietan erabiltzen denaren parekoa. Ez ditzagun behi sakratuak goraipa, bila ditzagun izen berriak. Ondo. Nago, ordea, beldurra diogula, beti izan diogula, nabarmentzeari. Hainbeste errepikatzen den txikitasunak maratoia tropelean egitera behartzen gaituela, harrotzeko baimenik gabe. Baten bat gehiegi nabarmentzen bada, susmoak jota gabiltzala, ez ote dituen gainontzekoak ikusezin bihurtuko...

Atxagarekin Madrilén egoteko aukera izan nuen, *Obaba*-ren filmaketaren aurkezpenean. Liburuaren gaztelaniazko bertsioaren argitaratzearekin batera, aste osoa eman zuen bertan. Han eta hemen elkarriketak eskainiz eta hitzaldiak emanez, eta Euskal Herriaz eta euskal kulturaz bere ikuspegia azalduz, benetako enbaxadore begitandu zitzaidan. Kultura baten enbaxadore, eta baita gure historia hurbilenaren azalpen oso baten enbaxadore ere. Iruditu zitzaidan edozein plan baino probetxugamiagoa izan zitekeela bere liburuak, su-eten baten osagarri kulturala gutxienez bai.

Eta, zenbaitek, protagonismo hori ezin eraman dute. Idazle bakarreko literatura garelako esanez, kritika minduak entzun dira azkenotan.

Laurehun liburu baino gehiago kaleratu dira aurten. Inoiz baino elkarrizketa gehiago ateratzen dira prentsan, eta inoiz baino promozio handiagoa eta zabalagoa egiten da liburuekin. Inoiz baino presenteago daude sortzaileak zutabeetan, manifestuetan, pankartetan.

Ez dakit inoiz baino gehiago saltzen ote den, edo Atxaga den saltzen duen bakarra, baina hau ez da idazle bakarreko literatura. Uler nitzake kritikak barne ezinegon batetik eginikoak balira —hala dela iruditzen zait—, baina inola ere ez irizpide literarioetatik abiatuta.

Fuera lotsak: idazle handia(k) d(it)ugu, eta literatura osasuntsua. Baditugu, gainera, kritikatzera animatzen diren gazteak, eta badugu talde itxurosoa, liburuz liburu sorpresak eskaintzen dituen. Hori ona da.

Kulturaren Euskal Plana: Zalloren doktrina

Ramon Zallok eta bere taldeak doktrina ezarri du. Hiru urteko eztabaida eta gero onartu den Kulturaren Euskal Plana funtsezkoa izango da datozen urteetan, kulturarekin zer egingo den kontuan hartzeko. Ez baita beste plan bat izango. Plana izango da, letra larriz: dirua jarriko da, erakunde berriak sortuko dira diru hori kudeatzeko, eta administrazio guztiak gurdira igo daitezen ahaleginak egingo dira. Arretaz jarraitu beharra dago, beraz.

Zallok berak ondo azaldu du. Euskal kultura osoa hartu da aintzat, eta, hemendik aurrera, estrategikoa izango da arloa. Horrek esan nahi du diagnosia egin ondoren plangintzak erabakiko direla, jarraipen taldeak osatuko direla, eta ebaluaketak burutuko. Zallok esan du, era berean, erakundeen arteko eskuduntza arazoak gainditu behar direla, hori dela ardatzetako bat, eta kulturgintzan ari diren guztien esku-hartzea beharko dela. Honetan datzala euskal kulturaren izatea edo ez izatea.

Erantzunak izan ditu, batzuk. Bat, esanguratsua oso, unibertsitate arloko zenbaitek eman diote. Ondo dagoela kulturaren euskal plana, baina euskal kulturaren plana ere beharko litzatekeela. Hau da, euskaraz egiten eta ekoizten

den produkzioak behar duela, inork behar izatekotan, horrelako plangintza bat, edo, bestela, plangintza honen barruan toki aukeratua.

Beste kritika bat —eta akaso hor du planak ahuleziarik nabarmenena—, lurraldetasunari dagokio. Gipuzkoa, Bizkaia eta Arabako kultura plana da. Hala behar duela azpimarratzen dute Jaurlaritzan, administrazio horren plana delako, baina euskal kultura ez da hori bakarrik. Planak aipatzen ditu beste lurraldeetan bizi diren sortzaileekiko harremanak, eta aipatzen ditu diru laguntzen aukera bereziak, baina arriskua dago Nafarroakoan eta Iparraldekoen periferia sentsazioa areagotzeko.

Beraz eta lanak izango ditu sinesgarritasuna arlo guztietan lortzeko, eta aurrera eramateko, baina ez litzateke gutxietsi behar. Akaso planak ez du erabakiko, Zallok dioen bezala, euskal kulturaren izatea edo ez izatea, baina bertan egon daiteke etorkizun oparagoaren edo pobregoaren arteko aldea.

Oteiza ez dago gustura Guggenheimen

Niri ez zait Guggenheimeko Oteizaren atzera begirakoa gustatu. Uste dut Anjel Lertxundik esan zuela artelan gehienak tokirik gabe bezala ikusi zituela, estu, eta inpresio berdina jaso nuen nik. Eskultura gehiegi, akaso? Ez dakit. Tokia ez aproposa? Beharbada. Baina lan guztien artean, pareta txuri eta hotzen artean, gogora etorri zitzaidan Iruñeko Gazteluko Plazan jarrita dagoen eskultura. Garaje lotsagarri baten sotoan, markako autoen artean, botata egon zen hura; orain hainbeste porlan eta bankuen artean ezkutatuta dagoena, farola bat bezala inguru horretan tokia aurkitu ezinean.

Egia esanda, Oteizaren eskulturek gutxitan erakusten dute beren indar guztia naturatik bereizita. Ez badira, esaterako, Agiñan, edo Iruñeko Zitudadelan, edo Donostiako Santa Klara parean. Besteak farolak dira gehienetan. Bitxia da: eskultura garaikidea, eta naturaren konplizitatea bilatu behar, azkenean. Berdin gertatzen da Altzuzan. Lanen

gainean halako presioa dagoela iruditu zait beti. Oizaren pareta koloretsu eta indartsuekin oihuka ari direla eskulturak, eta klarionak.

Kursaalen duela lau bat urte jarri zuten erakusketa gogoan dut ordea. Erakusketa bera eskultura handia zen, eskulturak elkarren ondoan jarri ez ezik, artistaren sormen lana erakutsi nahi izan zutelako. Ez zegoen atentzioa desbideratzeko deus.

Guggenheimen ez nuen horrelakorik sentitu. Badakit Oteiza ez zela gustura egongo. ♪